

**АГРАР ЛОЙИҲАЛАРНИ САМАРАЛИ БОШҚАРИШ
ТАЖРИБАЛАРИ ВА ИСТИҚБОЛЛАРИ**

Раджабов Азиз Фармонкулович

БМА магистри

Кириш

Республикамизда аграр соҳасида амалга оширилган иқтисодий ислохотлар натижасида ташкилий-иқтисодий, ҳуқуқий ва ижтимоий ўзгаришлар юз бермоқда. Хусусан, қишлоқ хўжалиги корхоналарини давлат тасарруфидан чиқариш ва улар мулкани хусусийлаштириш, жамоа хўжаликларига асосланган мулкчилик шаклини ташкил этиш жараёнида қишлоқ хўжалигида фермер ва деҳқон хўжаликлари ташкил этилиб пировард мақсад қишлоқ хўжалигида мавжуд иқтисодий салоҳиятдан унумли фойдаланишни таъминлаш ҳисобланади.

Қишлоқ хўжалиги Ўзбекистон миллий иқтисодиётининг етакчи тармоқларидан бири ҳисобланади. Тармоқда мамлакат ялпи ички маҳсулотининг қарийиб 28% яратилиб деярли 30 % банд аҳоли айнан ушбу тармоқда фаолият олиб боради. Бундан ташқари ушбу тармоқ бугунги кунда глобал масштабда долзарб муаммога айланиб бораётган жаҳон озиқ овқат хавфсизлигини таъминлашнинг негизини ташкил қилувчи ижтимоий аҳамиятга эга маҳсулотлар етиштирилади.

Шунингдек қишлоқ хўжалиги саноатнинг қайта ишловчи соҳалари учун хом ашё етиштириб бериб, ушбу жиҳатдан саноат маҳсулотларини ишлаб чиқариш тизимини барқарор ривожланиши учун ҳам ресурс базаси вазифасини бажаради. Демак, юқоридагилардан хулоса қилиш мумкинки, Республикамизнинг пахта тозалаш, тўқимачилик, енгил саноати, озиқ-овқат

ва кимё саноати каби кўплаб тармоқларининг ривожланиш истиқболлари, иқтисодий ва молиявий аҳволи, бу бутун саноат салоҳиятининг ярмига яқини бевосита қишлоқ хўжалигига боғлиқ.

Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2019 йил 23 октябрдаги ПФ-5853-сонли Фармони билан тасдиқланган “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегияси”да[1] ҳамда Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2021 йил 26 февралдаги ПК5009-сонли “Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг 2020-2030 йилларга мўлжалланган стратегиясида белгиланган вазифаларни 2021 йилда амалга ошириш чоратадбирлари тўғрисида”ги[2] қарорида республикамызда аграр соҳани ривожлантириш, соҳанинг барча тармоқларида изчил ислохотларни олиб бориш мақсадида бир қатор вазифалар ва устувор йўналишлар белгиланган.

Мавзуга оид адабиётлар таҳлили. Ўзбекистонда аграр соҳадаги ислохотларни олиб бо ришда ушбу тармоқни барча мамлакатларда қу затилганидек, давлат томонидан қўллаб-қувват лаш тизимини амал қилишига эҳтиёжни вужудга келтиради.

Бугунги кунчага фан сифатида қишлоқ хўжалиги корхоналари иқтисодиёти ёки қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти сифатида ўрганилиб келинган. Ушбу фан таркибида қиш лоқ хўжалигида ислохотларни томонидан қўл лаб-қувватлаш масалалари фан таркибида ўрга нилган бўлса ҳам, адабиётларда аграр соҳадаги ислохотларни олиб бориш қисман ёртитилган. Ушбу йўналишда иқтисодчи олимлар Ж.Пенсон[3], М.Л.Лишанский[4], Эндрю Барк лей[5], Б.Чарлз[6], Б. Элдон[7], Т. В. SJIF:5.219

Сладкова[8] ва бошқа олимларнинг асарларида қишлоқ хўжалиги корхоналарини молиявий қўллаб-қувватлашнинг назарий ҳамда амалий асослари ўз ифодасини топган.

Хусусан, пахта тозалаш, текстил, енгил, озиқ овқат ва кимё саноат тармоқлари каби соҳаларнинг қарийиб ярим тармоқларининг молиявий-иқтисодий ривожланиши бевосита қишлоқ хўжалигини ривожланишига боғлиқдир. И.А.Минаков[9], В.А.Кундиус[10], Л.А.Третьяк [11] каби иқтисодчилар, мамлакат миллий иқти содиёти ва аҳолининг турмуш фаровонлиги айнан бутунлай ушбу тармоқнинг ривожланишига чамбарчас боғлиқлигини таъкидлашади.

Қишлоқ хўжалиги корхоналари, фермер хўжаликларини давлат томонидан молиявий қўллаб-қувватлашга доир масалаларини тадқиқ этишга мамлакатимиз олимларидан У.Умурзаков[12], Ч.Муродов[13], Р.Ҳакимов [14], ва бошқалар катта ҳисса қўшганлар.

Иқтисодчи С. Кузнецов тадбиркорлик субъектларини молиявий қўллаб қувватлаш масалаларини назарий жиҳатдан тизимлаштириб, жараёнли парадигма сифатида унинг бир қанча муҳим илмий иқтисодий тадқиқот қоидалари ёритиб берган.

Хусусан, “Молиявий қўллаб қувватлаш” концепцияси пул маблағлари ёки моддий активларнинг комбинацияси сифатида тақдим этилишини эътироф этади[15]. Америкалик иқтисодчилар Зви Боди ва Роберт Мертонлар[16] молиявий қўллаб-қувватлаш тизимига аниқлик киритиб, молиявий қўллаб-қувватлаш тизими сифатида маълум объектларга нисбатан

кабул қилинадиган тадбирларни амалга ошириш ҳаракатлари мажмуаси ва кетма кетлиги эканлигини илгари суришган.

Улар молиявий таъминот билан боғлиқ қўллаб-қувватлаш тизими молиявий категория сифатида молиянинг иқтисодий моҳияти ва функцияларига асосланиши лозимлигини эъти роф этишади. Иқтисодчи С.В.Барулин, молиявий қўллаб-қувватлаш тизимини икки томонлама жараён сифатида кўриб ўтади[17].

Унинг фикрича молиявий қўллаб-қувватлаш тизими, алоҳида иқтисодий агентларни молиявий таъминот тизимини маълум ноаниқликлар шароитида оптимал таъминлашни мувофиқлаштириш ҳисобланади. Иқтисодчи И.В.Зиятковскийнинг фикрича, молиявий қўллаб-қувватлаш яхлит тизим сифатида жамиятнинг иқтисодий ва ижтимоий соҳаларини барқарор ривожланишини молиявий таъминлаш учун қулай муҳит яратадиган молиялаштириш манбалари ва шакллари тизимидир[18].

Т.В.Соколская қишлоқ хўжалигини молиявий қўллаб-қувватлаш тизимига аниқлик киритиб, қишлоқ хўжалиги тадбиркорлик субъектларининг асосий ва айланма, хусусий ва қарз маблағлар билан таъминлаш, етарли ҳажмдаги маҳсулот ишлаб чиқаришни таъминлаш учун қулай молиявий шарт шароит яратиш тизими эканлигини таъкидлайди[19].

Иқтисодчи В.М.Опариннинг фикрича, маълум соҳаларни молиявий қўллаб қувватлаш тизими мавжуд молиялаштириш тизими базасида амалга оширилади. Уни уч асосий шакллари мавжудлигини эътироф этиб ўтган[20]. Булар: ўзини ўзи молиялаштириш, кредитлаш тизими ва ташқи молиялаштиришнинг бошқа бозор ва нолбозор шакллари. Молиявий қўллаб
SJIF:5.219

кувватлашнинг ушбу шаклларида фойдаланиш жамият ривожланишининг у ёки бу босқичларида ташкил қилинадиган оптимал муносабатларга таянади.

Қишлоқ хўжалигига инвестицияларни жалб қилиш асосида иқтисодий ривожлантириш ҳудудларнинг инвестицион жозибадорлигини баҳолаш методологияси бўйича П.С.Осмоловская[23], қишлоқ хўжалигининг барқарор ўсиши ва уларнинг молиявий хавфсизлиги тўғрисида А.Г.Аганбегян [24] ва аграр соҳада ишлаб чиқариш рискинини бошқариш билан боғлиқ муаммоларни О.П. Нейфельд[25]лар тадқиқотларида кўриш мумкин.

Маҳаллий олимларимиздан А.Абдуғаниев[26] қишлоқ хўжалигида мавжуд бўлган моддий-техника ва меҳнат ресурсларидан фойдаланишнинг ҳозирги ҳолати, корхоналар, тармоқларнинг ривожланиши, иқтисодий самарадорлиги илмий жиҳатдан асосланган ҳолда таҳлил қилиниб, келажакда уларнинг самарадорлиги юксалишини таъминловчи омиллар тўғрисида илмий изланишлар олиб боришган.

Юқоридаги иқтисодчи олимларнинг илмий асарларини ўрганиш натижасида аграр соҳадаги ислохотларни давлат томонидан қўллаб қувватлашнинг механизмлари чуқур ўрганилмаганлигини кўрсатди ва бу ўз навбатида мавзу доирасида тадқиқот олиб боришни тақозо этади.

Тадқиқот методологияси. Аграр соҳадаги ислохотларнинг босқичлари ва концептуал асосларини тадқиқ қилишида илмий абстракциялаш, индукция-дедукция каби назарий усулларида ва кузатиш, статистик таҳлил, вертикал ва горизонтал таҳлил, иқтисодий-математик каби эмпирик усуллардан кенг фойдаланилган.

Таҳлил ва натижалар. *Кўнгина тадқиқотчилар аграр соҳанинг ривожланиши ва унинг умуман ижтимоий-иқтисодий ўсишга таъсири муҳимлигини таъкидлайдилар.* Масалан, БМТнинг озиқ овқат ва қишлоқ хўжалиги халқаро ташкилоти (FAO) тадқиқотчилари иқтисодиётнинг бошқа соҳаларига қараганда қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий ўсиш нисбатан юқори мултипликатив тавсифга эгалигини таъкидлаб, глобал қашшоқликни камайтиришда бошқа тармоқларга нисбатан юқори аҳамиятга эгалигини таъкидлайди.

Бу албатта аввало юқори қўшилган қиймат занжирига асосланган маҳсулотлар ишлаб чиқаришга йўналтирилган модернизациялаш сиёсати ҳисобига истикболда интенсив ишлаб чиқариш тизимини жорий қилиш орқали:

(а) аҳолининг кенг қатлами учун ижтимоий тавсифга эга бўлган озиқ-овқат маҳсулотларини ишлаб чиқариш;

(б) саноатда қайта ишланадиган маҳсулотларни етиштириш орқали саноатнинг истикболли ривожланиши учун муҳим ва сифатли хом-ашё базаси ролини ўйнашида;

(в) тармоқ ривожланишини таъмин лаш орқали қишлоқ аҳолиси учун янги иш ўрин ларини яратиш ва уларнинг реал даромадларини ошириш;

(г) кабағалликни қисқартириш;

(д) қишлоқ инфратузилмасини яхшилаш каби имко ниятлари орқали ҳудудлар иқтисодиётини ри вожлантиришда муҳим аҳамият касб этади.

Бирлашган Миллатлар Ташкилотинининг озиқ-овқат ва қишлоқ хўжалиги ташкилоти (FAO) тадқиқотчилари шундай хулосага келиш SJIF:5.219

ганки[27], қишлоқ хўжалигидаги иқтисодий ўсишнинг ҳар бир фоизи камбағаллик даражасини ўртача даражасини 1,5 фоизга қисқартириш имкониятларини беради.

Қишлоқ хўжалигида маҳсулот ишлаб чиқариш тенденцияси номинал мазмунда ўсиш тенденциясини намоён қилган. Чунки, саноат ва хизматлар соҳаси каби нисбатан юқори қўшилган қиймат даражасида қишлоқ хўжалигида яратиш имкониятлари чек ланганлигига қарамасдан, мамлакатимиздаги тармоққа хос бўлган улкан имкониятлар ҳамда тармоқда яратилган маҳсулотларга бўлган аҳолининг реал ижтимоий эҳтиёжлари ушбу тармоқни ҳам ривожлантириш давлат сиёсатида устувор аҳамият касб этган.

Кейинги даврларда (2017 йилдан кейинги давр назарда тутилмоқда) қишлоқ хўжалиги ишлаб чиқаришини модернизациялаш ва уни интенсив ривожлантириш курсига ўтказиш масаласида бир қатор ислохотлар амалга оширилди.

1-жадвал

Замонавий шароитларда қишлоқ хўжалигини ислох қилишининг концептуал асослари

№	Ислохотларнинг йўналиши	Мақсади
1.	Кластер тизимига ўтиш	Ишлаб чиқаришни ягона занжирга ўтказиш
2.	Кўп тармоқли фермер хўжаликларини ташкил қилиш	Фермер хўжаликлари фаолиятини универсаллаштириш, кенг масштабдаги ривожланишини таъминлаш
3.	Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг стратегик дастури	Стратегик дастур яқин истиқболга тармоқни ривожлантиришнинг концептуал асосларини ишлаб чиқиш мақсадида шакллантирилди.
4.	Қишлоқ хўжалигини қўллаб қувватлаш билан боғлиқ давлат харажатларини диверсификация қилиш.	Қишлоқ хўжалигидаги тадбиркорлик субъектларини молиявий барқарорлаштириш, тўлиқ хўжалик мустақиллиги принципи асосидаги фаолиятни ривожлантириш орқали ўз ўзини молиялаштириш тизимига тўлиқ ўтиш.

Манба: муаллиф томонидан тизимлаштирилган.

1-жадвалдан кўришимиз мумкинки, 2017 йилдан кейинги даврда қишлоқ хўжалиги тадбиркорлик субъектлари фаолиятини янада ривожлантириш ва умуман қишлоқ хўжалигидаги ислохотларнинг марказида кластер тизимини жорий қилиш турганлигини таъкидлашимиз мумкин. Пахтачи лик-текстил, ўсимликчилик, сабзавотчилик, гўшт-сут ва бошқа кенг спектрдаги кластерлар тизимига асосланган қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириш тизими бир қатор афзалликларга эгадир.

Кластер тизими орқали ярим тайёр маҳсулотлардан тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқаришнинг барча жараёнларини бирлаштириш орқали ягона ишлаб чиқариш занжирини ўзида мужассамлаштирувчи комплекс ишлаб чиқариш муносабатларини ўзида ифодалайди. Қишлоқ хўжалигида кластер тизимининг киритилиши қишлоқ хўжалиги маҳсулотлар етиштирувчиларни тайёр маҳсулот ишлаб чиқарувчилар билан тўғридан тўғри ишлаш орқали хом ашёдан тайёр маҳсулотлар ишлаб чиқарувчи саноат корхоналари билан мустаҳкам занжирини ҳосил қилишда муҳим аҳамият касб этади.

1-расм. Кластер тизими шароитида фермер хўжаликлари муносабатлари тизимининг ташкилий тузилмаси [27].

1-расм маълумотларидан кўришимиз мумкинки, кластер тизимигача фермер хўжаликлари етиштирган пахта хосили бўлча шартномани (1) “Узпахта саноат” акциядорлик жамияти билан тузган. Текстил корхоналари учун эса пахта толасини “Узпахтасаноат” акциядорлик жамияти (3) таъминлаб берган бўлса. Кластер тизими шароитида эса фермерлар тўғридан тўғри текстил корхоналари билан шартномаларни (2) имзолаш имкониятига эга бўладилар. Қишлоқ хўжалиги даги кластер тизими асосан икки йўналишда ташкил қилиниши кўзда тутилган. Биринчиси, фермерлар текстил корхоналари билан тўғридан тўғри шартнома (4) имзолаш имкониятига эга бўладилар. Иккинчи ҳолатда эса текстил корхонасининг ўзи катта салоҳият билан фермер хўжаликларини ўзи шакллантириш имкониятларига эга бўладилар.

Ушбу механизмни жорий қилиниши фермер хўжаликларини кўп профилдаги фаолиятини ривожлантириш имкониятларини яратмоқдалар.

Кўп профилдаги фермер хўжаликлари нафақат аҳолининг бирламчи эҳтиёжлари учун зарурий истемол маҳсулотлари ёки саноатда қайта ишланадиган маҳсулотлар ишлаб чиқаради, балки қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини сақлаш, қайта ишлаш ва кенг спектрдаги турли хизматларни тақдим этувчи универсал хўжалик субъекти сифатидаги ривожланишини кўзда тутди.

Кўп профили фермер хўжаликларини ташкил қилиш қишлоқ жойларида ижтимоий иқтисодий барқарорликни таъминлашнинг бош кафолати ҳисобланади. Чунки кўп профили фермер хўжаликлари нафақат қишлоқ аҳолиси учун кундалик истеъмол қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини тақдим этади балки улар саноатда қайта ишла надиган маҳсулот ва хизматларни ҳам тақдим этиши имкониятларига эга бўладилар. Қолаверса улар фаолиятининг кенг спектрдаги ривожланиши ҳозирги кунда долзарб бўлиб турган қишлоқ аҳолисининг бандлигини таъминлаш, замонавий иш ўринларини яратиш имкониятларига эга бўладилар.

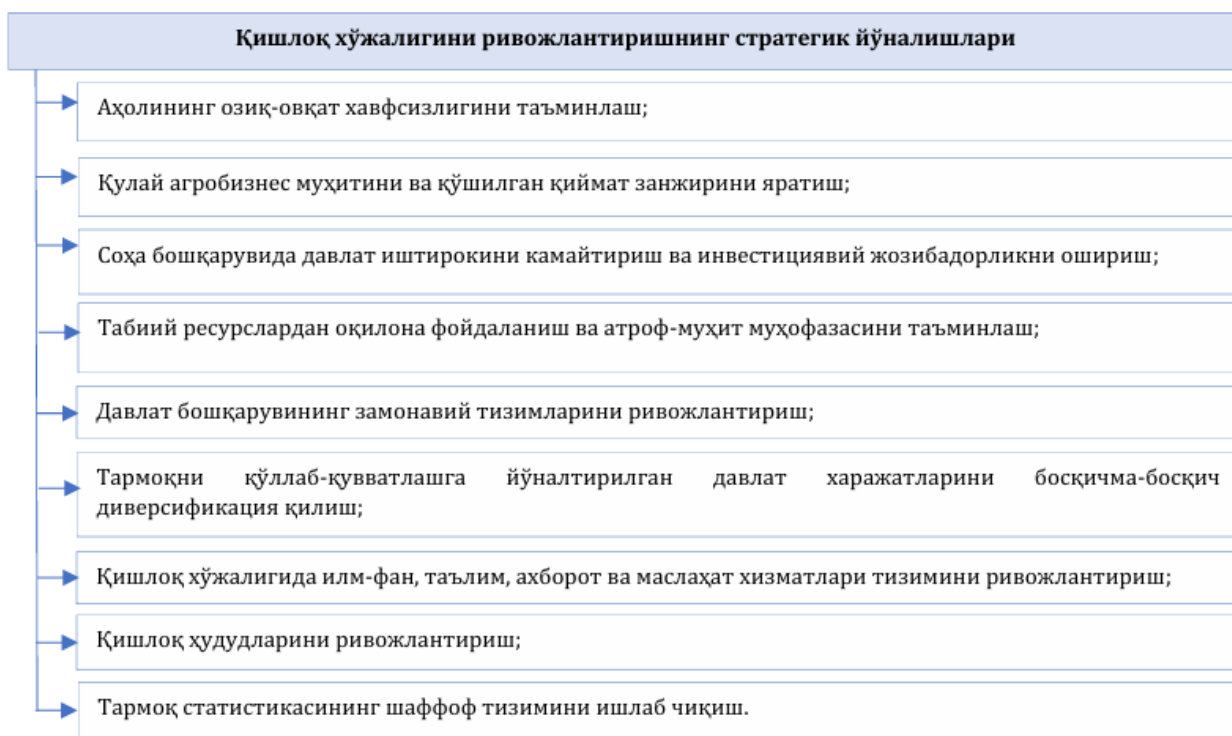
Шунингдек, текстил корхоналари қишлоқ хўжалигини нафақат жорий ривожланиши учун балки, улардаги ишлаб чиқаришни технологик жиҳатдан модернизациялашга ҳам молиявий ресурсларни жалб қилиш имкониятларига эга бўладилар. Бу жорий ҳолатда қишлоқ хўжалиги тараққиётининг муҳим заиф жиҳатларидан бири бўлган паст молиявий салоҳият натижасида тараққиётдан нисбатан ортда қолишга таъсир этувчи асосий омилларидан бири ҳисобланади.

Юқори технологик машина ва техникалар билан жиҳозланган паркларнинг вужудга келиши қишлоқ хўжалигидаги долзарб муаммолардан

SJIF:5.219

бири бўлган таннархни иқтисод қилиш ва рентабеллик кўрсаткичларини оширишни таъминлайди.

2-расм. 2020-2030 йилларда Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари [27].

2019 йилда Ўзбекистон Республикаси Президентининг ПФ-5853-сон Фармони билан “2020-2030-йилларда Ўзбекистон Республикаси қишлоқ хўжалигини ривожлантириш стратегия си” тасдиқланиб, ушбу армонга асосан 2020 йилдан бошлаб қишлоқ хўжалигини ривожлан тиришда туб ислоҳотлар амалга оширилмоқда.

Хусусан, қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг стратегик истикболли йўналишлари 2-расм маълумотларида келтирилган: 2020-2030 йилларда Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг стратегик йўналишлари марказида аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъминлаш туриши табиий ҳолдир. Аҳолининг озиқ-овқат хавфсизлигини таъ минлашда

асосий эътибор уларнинг озиқ-овқат маҳсулотлари хавфсизлигини таъминлаш ва истеъмол рационини яхшилаш назарда тутилиб, аҳолининг кенг ижтимоий қатламлари учун зарурий миқдордаги озиқ-овқат маҳсулотлари ишлаб чиқаришни назарда тутадиган озиқ-овқат хавфсизлиги давлат сиёсатини ишлаб чиқиш ва жорий этиш кўзда тутилган. Бу ўз навбатида экологик тоза табиий қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини ишлаб чиқиш ва аҳолининг кенг эҳтиёжларини таъминлаш орқали рўёбга чиқарилади. Ушбу масала нафақат миллий масштабдаги долзарб масала, балки, глобал масштабда долзарб масалалардан бирига айланиб бормоқда.

Хулоса ва таклифлар. Қишлоқ хўжалиги тармоғининг ривожланишига салбий таъсир этувчи асосий омил асосий маҳсулотга нисбатан давлат буюртмаларининг мавжудлиги ва ушбу буюртмалар бўйича белгиланган фиксирланган нархларнинг амал қилиши ҳисобланар эди. 2020 йилда дон маҳсулотларига давлат бюртмаси 25 фоизга қисқариб, 2021 йилдан давлат харидлари учун нархларни белгилаш амалиёти бекор қилинди. Шунингдек, пахта хом ашёси учун нархларни белгилаш амалиёти бекор қилинди.

2020-2030 йилларда Ўзбекистон қишлоқ хўжалигини ривожлантиришнинг стратегик йўналишларида қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини харид қилиш ва сотишда бозор тамойилларини кенг жорий этиш, сифат назорати инфратузилмасини ривожлантириш, **юқори қўшилган қийматли қишлоқ хўжалиги ва озиқ-овқат товарлари ишлаб чиқаришни назарда тутувчи қулай агробизнес муҳитини ва қўшилган қиймат занжирини яратиш белгилаб олинган бўлиб**, ушбу ислохотларни амалга
SJIF:5.219

ошириш орқали аввало қишлоқ хўжалиги маҳсулотларини етиштириб беришдаги баҳолар паритетининг бузилиши ҳолатларини олди олиниши ва уларда бозор даражасидаги тармоқ рентабеллигини таъминлаши мумкин.

Ушбу ислохотлар натижасида 2030 йилга бориб қишлоқ хўжалиги учун фойдаланиладиган ерларнинг майдони 1,1 млн. гектарга ортиши кутилмоқда. Шунингдек, қишлоқ хўжалигидаги ўртача унумдорлик даражаси 1,7 баробарга ортиб, ҳар бир банд ишчилар учун 6,5 минг АҚШ долларини ташкил қилиши режалаштирилган. Қайта ишланадиган маҳсулот ҳажмини 30 %гача ошириш орқали тайёр маҳсулот ҳажмини кў пайтириш ва экспортнинг номинал қийматини 20 млрд. долларга ошириш кўзда тутилмоқда.

Фойдаланилган адабиётлар рўйхати

1. <https://lex.uz>.
2. <https://lex.uz>.
3. Penson, John. Introduction to Agricultural Economics (What's New in Trades & Technology) 7th Edition (2022).
4. Лишанский М.Л. Краткосрочное кредитование сельскохозяйственных предприятий: учебное пособие для вузов.-М.Юнити-Дана, 2000.
5. Сладкова, Т. В. Государственная поддержка сельского хозяйства как фактор повышения конкурентоспособности АПК в условиях ВТО / Т. В. Сладкова, Н. И. Пыжикова; Сибирский федеральный университет. – Красноярск: Сибирский федеральный университет (СФУ), 2016. – 124 с.

6. Минаков И.А., Сабетова Л.А., Касторнов Н.П. и др. Экономика сельскохозяйственного предприятия 2-е изд., пер. и доп. Учебник / под ред. И.А. Минакова. – М.: - Инфра-М, 2018. – 363 с. 2. Минаков И.А. Экономика предприятий АПК. Учебник / И.А. Минакова. – изд-во Мичуринского госагроуниверситета. 2019.

7. Кундиус, В. А.. Экономика агропромышленного комплекса: учебное пособие для системы доп. проф. образования; доп. МСХ РФ [Текст] / В. А. Кундиус. - М.: Кнорус, 2013.

8. Третьяк, Л.А., Белкина, Н.С., Лиховцева, Е.А. Экономика сельскохозяйственной организации: Учебное пособие, 2-е изд. [Текст] / Л.А. Третьяк. – М.: ИТК Дашков и К, 2015.

9. У.Умурзаков, У.Сангирова. “Экономика АПК”, Учебное пособие. – Т.: ТИИИМСХ, 2019. – 300 стр.

10. Муродов Ч., Саттаров Р. Қишлоқ хўжалигини ривожлантиришни давлат томонидан қўллаб-қувватлаш.

11. Ҳакимов Р. Агросаноат мажмуаси иқтисодиёти (дарслик), Т. 2007.

12. Kuznetsov, S.A. (1998). Great Dictionary of the Russian language. – St. Petersburg, “Norint”.

13. Bodi, Zv., Merton R.K. (2013). Finance. – Moscow, Publishing House “Williams”, 2013. Bolshakov, S.V. (2006). Finance companies. Theory and practice. – Moscow: Book World, 2006. – 617 p.

14. Barulin, S.V. (2010). Finance. – Moscow, KNORUS, 640 p.

15. Zyatkovskyy, I.V. (2000). The financial support of business – Ternopol, Economic thought, 215 p.
 16. Sokolska, T.V. (2014). Financial support for agriculture. Economy and management of agribusiness, issue 1, p. 140-146.
 17. Oparin, V.N. (2001). Finance (general theory). – Kyiv, Kyiv National Economic University, 240 p.
 18. Dikan, L.V., Holub, Yu.O. (2007). Financial support for the enterprise: the nature and source. Economy Development, issue 3 (43), p. 65–68.
 19. Rajabov N. Zonal Policy Concept: Prospects For Effective Investment Climate Management // Экономика и образование. – 2022. – Т.
 20. Осмоловская П.С. Инвестиционное развитие сельского хозяйства региона. // Текст научной статьи по специальности «Экономика и экономические науки» <https://cyberleninka.ru/article/n/investitsionnoe-razvitie-selskogo-hozyaystva-regiona>.
 21. Аганбегян А.Г. Устойчивый рост сельского хозяйства и его финансовое обеспечение. // Ж. Деньги и кредит. №7, 2017 г.
 22. Нейфельд, О.П. Оценка управленческих рисков в аграрной сфере - важная задача мониторинга / О. П. Нейфельд // Агропродовольственная политика России. – 2016. – № 9. – С. 47-50.
 23. Абдуғаниев А. Қишлоқ хўжалиги иқтисодиёти. -Т.: Адабиёт жамғармаси. 2007. -340 б.
 24. ФАО. Аналитический доклад “Положение дель в области ” ФАО. Аналитический доклад «Положение дел в области продовольствия и сельского хозяйства: инвестирование в сельское хозяйство ради улучшения
- SJIF:5.219

будущего» Продовольственная и сельскохозяйственная программа ООН Рим, 2012 г. <https://www.fao.org/themes/en//>.

25. Дарья Ильина // Реформирование сельского хозяйства в Узбекистане // <https://ifmr.uz/publications/articles-and-abstracts/agriculture>.

26. Курбонов Х. А., Улучшение конкурентоспособности в секторах экономики Узбекистана посредством электронной коммерции // Цифровая Экономика И Онлайн-Образование: Ключевые Тренды И Препятствия // Материалы международной научно-практической конференции (Екатеринбург, 26 мая 2022 г.), 53-57стр.

27. Махмудов А.З. Ўзбекистонда аграр соҳадаги ислохотларнинг босқичлари ва концептуал асослари. Iqtisodiyot va ta'lim / 2022-yil 6-son.